

Mindaugas Malcevičius

Pasibaigusį brandos egaminą ir jo užduoties vertinimo instrukciją aptariant

Šiame lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamine tapo tikru išbandymu tiek jo organizatoriams, tiek abiturientams bei jų mokytojams, kadangi per jį turėjo būti įvertinti mokinių gebėjimai spręsti įvairias problemas, t. y. analizuoti pasirinktą problemą, nepamirštant rašinyje formuluojamų teiginių pagrįsti asmenine, socialine ir, svarbiausia, literatūrine patirtimi, analizuojamą kūrinį siejant su jo kultūriniu ir istoriniu kontekstu. Ir nors tiek valstybinio, tiek mokyklinio brandos egzamino turinio vertinimas bendrą egzamino balą lėmė net 40 procentų, norėdamas puikiai išlaikyti, abiturientas turėjo nedaryti ir gramatinių, skyrybos klaidų, privalėjo parašyti vientisą stilistikos ir logikos reikalavimus atitinkantį tekstą. O kur dar rašinio apimties reikalavimai, formaliosios teksto struktūros kriterijai, samprotaujamojo ir literatūrinio rašinio neapibrėžtumo niuansai...

Tad nenuostabu, kad, dar prieš palinkstant prie egzamino užduočių, abiturientus ir juos ruošusius mokytojus lituanistus buvo apėmęs nerimas, visuomenėje aktyviai diskutuota dėl naujojo egzamino formos, vertinimo kriterijų. Buvo keliamos tokios problemos, kaip samprotavimo ugdymui būtinų vadovėlių trūkumas, kitos naujojo egzamino pasiruošimui būtinos medžiagos nebuvimas ir kt. Vis dėlto egzaminas jau įvyko, tad dabar, praėjus kuriam laikui po rezultatų paskelbimo ir nurimus didžiajai aistrų bangai, galima bandyti pasvarstyti, ar iš tiesų pasiteisino naujoji egzamino forma. Aptartina, ką galbūt būtų buvę įmanoma daryti kitaip, viliantis, kad abejotini niuansai artėjant kitam lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminui jau nekels diskusijų.

Pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tai, kad rašinys, kaip naujojo lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino forma, pasiteisino. Tai galima teigti ne tik atsižvelgiant į egzaminą išlaikiusių ir neišlaikiusių abiturientų skaičių bei lyginant šiuos duomenis su ankstesnių metų rezultatais, bet ir kalbantis su pačiais abiturientais – naujoji egzamino forma jiems pasirodė gana priimtina. Verta prisiminti ir Zitos Alaunienės (2011) išsakytą mintį: „[R]ašinys tikrai tinkama egzamino užduotis mokinio bendram išprusimui ir kalbiniam gebėjimui at-

skleisti. Žinoma, būtų galima prisigalvoti ir kitokių tikrinimo užduočių, testų, bet ankstesnių egzaminų praktika parodė, kaip sunku parengti kokią nors tinkamą tikrinimo užduotį, teikiančią objektyvią ir patikimą informaciją.“

Vis dėlto pasibaigus valstybiniam brandos egzaminui tenka kalbėti ir apie tai, kad jo organizatoriams galbūt ne visuomet pavyko puikiai suderinti siūlomas temas su pasirenkamaisiais autoriais. Pavyzdžiui, Maironis užduočiai „Kodėl pasauliui reikia maištininkų?“, manyčiau, ne visai tiko, nes, nors šio poeto kūryboje, ypač istoriniame kontekste, ir yra tekstų, susijusių su maišto tematika, mokiniams rašytojas labiau žinomas kaip tėvynės meilės, istorijos, tautiškojo puoselėtojas. Tačiau temų parinkimas ir autorių, kurie rašė nurodyta tema, derinimas – itin diskutuotinas dalykas, kadangi rašinio temos supratimas ir gebėjimas ją gvildinti, pasiremiant vieno ar kito autoriaus kūryba, istoriniu, socialiniu kontekstu, susijęs su mokinio išprusimu, apsiskaitymu ar netgi literatūrologiniais gabumais. Kur kas daugiau konkretumo šiuo aspektu (nors irgi ne tiek, kiek norėtųsi) yra egzamino vertinimo normose, kurios, manyčiau, vis dar labiausiai taisytina naujojo lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino sritis.

Daugeliui puikiai žinoma ir įvairiose žiniasklaidos priemonėse pastaraisiais metais ne kartą aptarinėta prastėjančio mokinių raštingumo situacija, be abejo, nėra negirdėta ir naujojo lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino organizatoriams. Galbūt dėl to egzamino vertinimo instrukcijos pastabose atsirado ne vienam dabartiniam dešimtokui, vienuoliktokui bei jų mokytojui nerimą sukėlusios eilutės: „Atsižvelgiant į visuomenės lūkesčius ir valstybės interesą, kad mokyklą baigę mokiniai būtų raštingi, raštingumo vertinimo normos kasmet bus griežtinamos“ (LKLVI 2013). Suprantama, nereaguoti į tai, kad mokiniai vis dažniau nesugeba rašyti be klaidų, o bendras šalies raštingumo lygis krenta, negalima. Tačiau abejoju, ar tikslinga šią problemą pradėti spręsti nuo egzamino, kuris kaip tik turėtų būti jos galutinis etapas.

Kitaip tariant, norint dar labiau sugriežtinti egzamino raštingumo vertinimo normas¹ dabartiniam dešimtokams, vienuoliktokams ar netgi 8–9 klasių mokiniams, pirmiausia reikėtų koreguoti bendrąsias ugdymo programas, išskirtinį dėmesį skiriant ne tik pagrindinio, bet ir vidurinio ugdymo koncentrai. Juk būtent vidurinio ugdymo bendrojoje programoje nurodoma, kad ją įgyvendinant „daugiau dėmesio skiriama viešajam kalbėjimui ir tekstų rašymui. Kalbos sandaros, rašybos, skyrybos ir kiti kalbos praktikos įgūdžiai 11–12 klasėse nuolat stiprinami atsižvelgiant į individualius mokinių ir klasės poreikius“ (VUBP 2011). Žinoma, idealu būtų 11–12 klasėse daugiausia dėmesio skirti tekstų kūrimui, literatūros kūrinių skaitymui. Jų iš tiesų gana daug, todėl mokiniai vargiai spėja kokybiškai įsigilinti į kiekvieną skaitomą tekstą, autoriaus biografiją, istorinį ir socialinį kontekstą. Vis dėlto dažniausiai tikrovė tokia (ypač kaimo mokyklose), kad retas vienuoliktokas ar dvyliktokas geba rašyti be klaidų. Vadinasi, moky-

¹ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad dabartinės brandos egzamino raštingumo vertinimo normos, kaip matyti jas lyginant su kitais brandos egzamino vertinimo kriterijais, ir taip gana griežtos.

tojas ir mokiniai priversti rinktis – labiau gilintis į literatūros kursą ar tobulinti rašybos įgūdžius. Rinktis tenka todėl, kad laiko ir vienam, ir kitam dalykui dažniausiai nepakanka.

Atsižvelgiant į esamą situaciją, akivaizdu, kad permainų metas mokytojams lituanistams ir mokiniams dar tikrai nesibaigia. Ir nors Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos specialistai tvirtina, kad „[T]ęsiant metodinę paramą vidurinio ugdymo programos įgyvendinimui, daugiausia priemonių numatyta lietuvių kalbos bendrojo (skaitymo ir rašymo) bei kultūrinio raštingumo stiprinimui pradinio ir pagrindinio ugdymo centruose“ (LKLBE 2013), reikia tikėtis, kad dabartiniai 11–12 klasės mokiniai per egzaminą dar nesulauks sugriežtintų raštingumo vertinimo normų. Priešingu atveju jiems teks prisiminti tą kelią, kurį nuėjo ugdydami savo samprotavimo įgūdžius, t. y. per vienus ar dvejus metus išmokti samprotavimo meno. Sunku įsivaizduoti, kaip per panašų laiką tektų mokinius paruošti egzaminui dar ir pagal sugriežtintas raštingumo vertinimo normas, jei jau dabar dažnas vienuoliktokas ar dvylikto-kas rašydamas rašinį už raštingumą gauna o taškų...

Per daug nenuklystant nuo pasibaigusio lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino vertinimo normų aptarimo, pastebimas dar vienas aspektas, vienaip ar kitaip gana artimas anksčiau aptartoms raštingumo vertinimo griežtinimo problemoms. *Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino užduoties vertinimo instrukcijos* dalyje „Teksto raiška, stilius, logika“² nurodoma, kad abiturientas (lietuvių mokomąja kalba) gali surinkti maksimalią 9 taškų sumą, tačiau egzamino vertintojui net ir pažymėjus dvi stiliaus ar logikos klaidas maksimalus įvertinimas nepakinta. Kitaip ir negali būti, nes minėtoje instrukcijoje pateikiama labai plati teksto raiškos, stiliaus ir logikos klaidų amplitudė, taigi net ir padaręs 20 klaidų mokinys vis tiek gauna 1 tašką. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad egzamino darbe vertintojas viename sakinyje gali žymėti ne daugiau kaip vieną stiliaus ar logikos klaidą. Prisiminus tai, kad pasitaiko darbų, kuriuose „pamirštama“ sakinio gale padėti tašką ir jis neretai nutįsta per keturias ar penkias darbo eilutes, pastebimas šioks toks kuriozas – net daugiau nei pusę (o gal net ir visą) darbo parašęs nelogiška, stiliaus normas pažeidžiančia kalba, mokinys gali tikėtis gana neblogo įvertinimo už teksto raišką, stilių ir logiką (jei, tarkime, visas darbas sudarytas tik iš 12–15 ar net mažiau ilgų sakinių, mokinys dar galėtų tikėtis gauti 6–4 taškus iš visų 50 galimų pagal dabartinę egzamino darbo vertinimo metodiką).

Kalbos taisyklingumo vertinimo normose, kurios suskirstytos į „Gramatiką ir leksiką“, „Rašybą“ ir „Skyrybą“, klaidų skaičiaus ir skiriamų taškų proporcijos gerokai skiriasi. Pavyzdžiui, padaręs daugiau nei 6 gramatikos ar leksikos klaidas, abiturientas gauna o taškų iš 4 galimų. Padaręs daugiau nei 12 rašybos ar 14

² Remiamasi LKLVI (2013), nes mokyklinio brandos egzamino užduoties vertinimo instrukcijoje aptariamoje dalyje situacija labai panaši. Skirtumas tik tas, kad pastarojoje pateikiami mažesni galimi maksimalūs įvertinimai.

skyrybos klaidų mokinyš gauna o taškų iš 7 galimų³. Taigi žvelgiant į šias proporcijas, peršasi mintis, kad taip išugdysime mechanškai, taisyklingai žodžių kratinį rašančią jaunimą, kuris galbūt gebės dar ir skyrybos ženklus reikiamoje vietoje padėti, mokės bent minimaliai paanalizuoti kokią nors problemą, remdamasis asmenine, literatūros skaitymo patirtimi ir kontekstais, tačiau vargu ar gebės kurti stilistiškai vientisą tekstą, rašyti aiškiai, tiksliai, sklandžiai ir logiškai. Kyla klausimas, ar taip žemai brandos egzamino užduoties vertinimo instrukcijoje nuleista teksto raiškos, stiliaus ir logikos kartelė skatins mokytojus lituanistus daugiau dėmesio skirti mokinių žodyno plėtimui? Ar jie iš mokinių reikalaus rašiniuose mintis reikšti vartojant įvairias sintaksines konstrukcijas, kai visas dėmesys turės būti sukoncentruotas į tekstų skaitymą ir analizavimą, rašybos įgūdžių tobulinimą? Dar labiau neramu prisiminus, kad, pastaruoju metu mokiniams vis mažiau skaitant knygas, ir taip skurdėja jų žodynas. Retas mokytojas nepastebi, kad dažnas mokinyš sunkiai geba per pamoką mintis dėstyti sklandžiai, aiškiai, išlaikydamas minties aiškumą ir vientisumą.

Taigi, nors naujasis lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminas tikrai gali tapti puikia priemone mokyklos suolą paliekančio mokinio bendram išprusimui ir kalbiniams gebėjimams patikrinti ir įvertinti, bet dar būtina ieškoti spragų, būtina apie jas kalbėti ir ieškoti geriausių sprendimų. Norisi tikėti, kad einama reikiama linkme ir kada nors ateis metas, kai nei mokinių, nei jų mokytojų nepiktins itin dažnai besikeičiančios ugdymo programos, egzaminų formos, vertinimo kriterijai ir kt.

Literatūra

1. Alaunienė Z. Egzamino programos projekto neapibrėžtumas. – *Gimtas žodis* 7, 2011, 2–6.
2. LKLBE – Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminas. – *Gimtas žodis* 5, 2013, 19–25.
3. LKLVI – *Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino užduoties vertinimo instrukcija*, 2013. Interneto prieiga: <http://www.egzaminai.lt/failai/3417_vbe_galutine_07.pdf> [žiūrėta 2013-08-15].
4. VUBP – *Vidurinio ugdymo bendrosios programos*, 2011. Interneto prieiga: http://www.upc.smm.lt/suzinokime/bp/2011/Kalbos_2_priedas.pdf [žiūrėta 2013-08-10].

³ Duomenys pateikiami pagal lietuvių mokomąją kalba besimokantiems mokiniams skiriamus įvertinimus.